

7. Макаревич Л. Управление предпринимательскими рисками / Макаревич Л. – М.: Дело и сервис, 2006. – 448 с.
8. Найт Ф. Понятие риска и неопределенности. / Ф. Найт // Теория и история экономических и социальных институтов, и систем: THESIS. – М.: 1994. – т. 1. – вып. 5. – С. 12–28.
9. Нелеп В. М. Планування на аграрному підприємстві. / В. М. Нелеп. – К.: КНЕУ, 2004. – 495 с.
10. Панкрусин А.П. Маркетинг. / А. П. Панкрусин – М.: Омега – 2011. – 656 с.
11. Ahn M.J. Wilham D. Fallon. Strategic risk management: how global corporations manage financial risk for competitive advantage. – London, 1991.
12. Heilmann Wolf-Riidiger. Versicherungsmathematische Methoden des Risk Management / Heilmann Wolf-Rudiger // Blatter. Duetsche Gesellschaft fur Versicherungsmathematik. – 1989. – № 2. – P. 141–159.
13. Investments. J. Gordon, J. Bailey, Prentice-Hall, 1999.
14. Knight F.H. Risk, Uncertainty and Profit. – Chicago-London, 1985.

УДК 338.24

Гайденко С.М.
*асистент кафедри економіки підприємств,
бізнес-адміністрування та регіонального розвитку
Харківського національного університету міського господарства
імені О.М. Бекетова*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Стаття присвячена теоретичним питанням розвитку підприємств житлово-комунального господарства. Проаналізовано та систематизовано різні підходи до визначення розвитку сучасних підприємств. Удосконалено визначення «розвиток підприємств житлово-комунального господарства».

Ключові слова: житлово-комунальне господарство, розвиток, методи, підходи, сталий розвиток.

Гайденко С.Н. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ ЖИЛИЩНО-КОММУНАЛЬНОГО ХОЗЯЙСТВА

Статья посвящена теоретическим вопросам развития предприятий жилищно-коммунального хозяйства. Проанализированы и систематизированы различные подходы к определению развития современных предприятий. Усовершенствовано определение «развитие предприятий жилищно-коммунального хозяйства».

Ключевые слова: жилищно-коммунальное хозяйство, развитие, методы, подходы, устойчивое развитие.

Gaidenko S.N. THEORETICAL ASPECTS OF ENTERPRISES HOUSING AND COMMUNAL

The article is devoted to theoretical problems of housing and communal services. Analyzed and systematized different approaches to the definition of modern enterprises. Improved definition of «development of housing and communal services».

Keywords: utilities, development, methods, approaches, sustainable development.

Постановка проблеми. У процесі розроблення та впровадження стратегії розвитку підприємств житлово-комунального господарства великого значення набувають визначення категоріального апарату поняття «розвиток підприємств житлово-комунального господарства», характеристика його показників та їх моделювання.

Найвні теоретико-методологічні підходи до визначення категорії «розвиток» мають різноаспектність положень, що обумовлено вільним трактуванням цього поняття. Крім того, у рамках визначених підходів залишаються невирішеними проблеми характеристики структурних елементів розвитку, його оцінки у системі розробки й впровадження стратегії управління житлово-комунальним комплексом, що є важливим питанням сьогодення та потребує детального дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання визначення розвитку підприємств житлово-комунального господарства вирішуються в роботах вітчизняних і зарубіжних вчених, а саме в працях Ю. Аніскіна, Е. Короткова, Ю. Масленікова, Л. Забродської, І. Фролова. Теоретично-методичні положення щодо розвитку підприємств обґрунтовані в дослідженнях В. Пономаренка, А. Тридіда, М. Кизима, О. Шубравської, О. Раєвнєвої [1; 2; 3].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В сучасних економічних умовах питання розвитку підприємств вважається одним із ключових під час здійснення господарської діяльності.

Переважно категорію «розвиток» вчені розглядають у контексті циклічності «фаз» економіки, проте підприємства житлово-комунального господарства мають особливості, пов'язану зі специфікою надання послуг, що залишається невирішеним питанням в «теорії розвитку».

Мета статті полягає в аналізі та подальшому розвитку наукових положень щодо визначення розвитку підприємств в сучасному економічному просторі.

Виклад основного матеріалу дослідження.

В загальній теорії поняття «розвиток» визначається як необоротна, спрямована, закономірна зміна матерії і свідомості, в результаті якої виникає новий якісний стан об'єкта (його складу або структури). У фундаментальних дослідженнях Й. Шумпетера економічний розвиток розглядається з позиції змін, які відбуваються в економічному житті, і процесів, що характеризуються інноваційними трансформаціями, на основі впровадження нових комбінацій, що приводить до нового більш прогресивного становища [1]. Слід відзначити, що в деяких роботах розвиток визначається як комплекс дій або обумовлених процесів, які приводять до змін у формуванні більш якісного становища [2]. У цьому контексті показовими є дослідження Е. Короткова, Ю. Масленікова, Л. Забродської [1; 2; 3]. Зокрема, Е. Коротков обґрунтовує категорію «розвиток» з позиції досягнення більш нової якості забезпечення життєдіяльності. Ю. Масленіков

фокусує увагу на переходах від одного якісного стану до іншого, тим самим підкреслюючи динамічність цієї категорії, що обумовлена перманентними змінами. Л. Забродська, поглиблюючи дослідження категорії «розвиток» з позиції процесу, фокусує увагу на еволюційності цього поняття, яке обумовлює зміни та трансформації від простого до більш складного стану системи. Заслужують на увагу погляди Ю. Аніскіна, який розглядає розвиток на основі трансформацій, які приводять до виконання більш високих і якісних послуг, складної структури організацій та випуску продукції [4]. І. Фролов [4] розглядає розвиток з позиції постійних трансформацій, що обумовлюють перехід від старого стану до нового більш інноваційного стану, який має більш складну внутрішню систему й зовнішні взаємозв'язки.

Враховуючи важливу особливість розвитку як категорію, що характеризує більш якісний стан економічної системи, слід звернути увагу на погляд О. Єрохіна, який визначає розвиток системи як якісну зміну складу зв'язків (тобто структури) і функціонування системи, тобто якісну зміну системи [4]. Подібну точку зору розділяє О. Шубравська, яка визначає розвиток системи з позиції функціонального підходу, який характеризує процес переходу із одного стану в інший, що супроводжується зміною її якісних і кількісних характеристик [5].

У рамках представленого підходу В. Пономаренко, А. Тридід, М. Кизим розглядають розвиток як процес кількісно-якісних змін в системі, ускладнення структури і складу, в результаті чого підвищуються її протидія дестабілізаційному впливу зовнішнього середовища і ефективність функціонування [6]. На основі визначеного підходу характеристики категорії «розвиток» М. Афанасьєв, В. Рогожин, В. Рудика обґрунтовують це поняття як об'єктивну зміну тільки якісних характеристик системи, спричинених як фундаментальними законами природи, так і закономірностями функціонування конкретних систем [7]. При цьому О. Раєвнева характеризує розвиток підприємства як унікальний процес трансформацій відкритої системи у просторі і часі, який характеризується перманентною зміною глобальних цілей його існування шляхом формування нової дисплативної структури і переходом його в новий атрактор функціонування [7].

Деякі автори, визначаючи категорію «розвиток», зосереджують увагу на особливостях здійснення змін у рамках системи під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів. Зокрема, І. Богатирьов характеризує цю категорію як сукупність змін різної економічної природи, цілеспрямованості, інтенсивності, які об'єктивно протікають в соціально-економічній системі під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів, а також приводять до переходу і фіксації підприємства в різних організаційно-економічних станах [8].

На постійні трансформації в межах розвитку системи економічних відносин вказують деякі вчені. Зокрема, група авторів під керівництвом Є. Короткова вказує на необхідність здійснення змін для забезпечення розвитку, що ведуть до підвищення опірності і життєвості системи, здатності чинити опір руйнівним силам зовнішнього середовища. З позиції забезпечення можливостей розглядає розвиток Р. Акофф, який дає змогу задовольняти власні потреби та потреби інших [8]. Крім того, він вказує на те, що процес розвитку неможливо ототожнювати зі зростанням, оскільки забезпечення зростання характеризується збільшенням в обсягах і масштабах, а розвиток сприяє збільшенню компетенції та здатності.

На противагу представленим підходам, у розглянутих дослідженнях розвиток визначається як категорія, що обумовлена протиріччями, які обумовлюють зміни протягом відповідного періоду часу. Крім того, у рамках представленної категорії визначається поняття «саморозвиток», яке є незворотнім процесом зміни економічних систем на основі реалізації внутрішніх механізмів самоорганізації. При цьому М. Долішній визначає процес розвитку з позиції самотрансформації системи, яка відтворює себе на розширеній основі, що тотожно росту; якщо цей ріст відбувається переважно за рахунок збільшення кількісних параметрів, то, очевидно, має місце зростання; якщо функціонування супроводжується прогресивними змінами, зокрема, в її структурі, то відбувається розвиток. Більш того, він зазначає, що ядром регіональної політики України має стати стимулювання регіонального розвитку [9].

Обґрунтовуючи підходи до визначення категорії «розвиток», вчені розглядають представлене поняття у контексті циклічності «фаз» економіки:

- криза, яка характеризується скороченням обсягів виробництва і ділової активності, падінням цін, затоварюванням, зростанням безробіття і кількості банкрутств;
- депресія (стагнація), яка характеризується стабілізацією економічної системи після нарощування кризових явищ;
- початок зростання або «пожвавлення», ознаками якого є збільшення основних економічних показників економіки та зміцнення її потенціалів;
- розвиток, тобто «прискорення економічного зростання» та максимізація показників економічного розвитку.

Отже, через циклічність економіки розвиток змінюється процесами стагнації або накопиченням кризових явищ і виступає еволюційним процесом, що сприяє досягненню більш якісного стану. Виходячи із цільового спрямування категорії «розвиток», Л. Білоусова відзначає, що економічний розвиток – це мета, а економічне зростання – інструмент досягнення цієї мети.

Загалом сучасні вчені визначають такі характеристики та ознаки категорії «розвиток»: якісні та кількісні зміни; цілеспрямований процес; можливість адаптації до зовнішніх економічних умов; орієнтованість на протидію від впливів факторів зовнішнього й внутрішнього середовища; формування підґрунтя для здійснення покращень; довгостроковість здійснення дій; можливість нарощування потенціалу підприємств; інтеграція підприємств; забезпечення ефективності й результативності діяльності підприємств; забезпечення конкурентних переваг.

На противагу представленим характеристикам, є окреме визначення ознак розвитку: за характером змін; за джерелами розвитку; за масштабами змін та трансформацій; за особливостями стану та напрямками функціонування, складністю об'єктів; за характеристиками суб'єктів розвитку; за визначенням напрямів та тенденцій розвитку; за кількістю напрямів розвитку та забезпеченням взаємозв'язків і їх складністю; за системністю змін та їх кількісною характеристикою.

Узагальнюючи представлені підходи до визначення категорії «розвиток», слід виокремити такі характеристики.

Характеризуючи поняття «розвиток», деякі науковці фокусують увагу на його видах. Так, В. Пономаренко, О. Пушкар, О. Тридід визначають категорію «керований розвиток», який характеризується як сис-

темна категорія, в якій об'єднані процеси реструктуризації та реінжинірингу, інноваційні та інвестиційні процеси, що ведуть до кількісних та якісних змін у всіх функціональних галузях підприємства, а також контури управління на основі зворотних зв'язків, де вирішуються завдання стратегічного й тактичного управління, а також запускаються механізми самоорганізації оперативного управління розвитком [6]. У цьому контексті заслуговує на увагу точка зору Ю. Погорелова, який виділяє такі види розвитку:

- одновекторний, який характеризується окремим (відповідним) напрямом у конкретній сфері;
- багатовекторний, який визначається декількома напрямками з можливістю функціонування підприємства у декількох сферах;
- фронтальний, який визначається як розвиток підприємства, за якого виділяється декілька векторів, які є односпрямованими або як мінімум несуперечливими, а також охоплюють різні функціональні підсистеми підприємства або його поведінку на різних ринках [6].

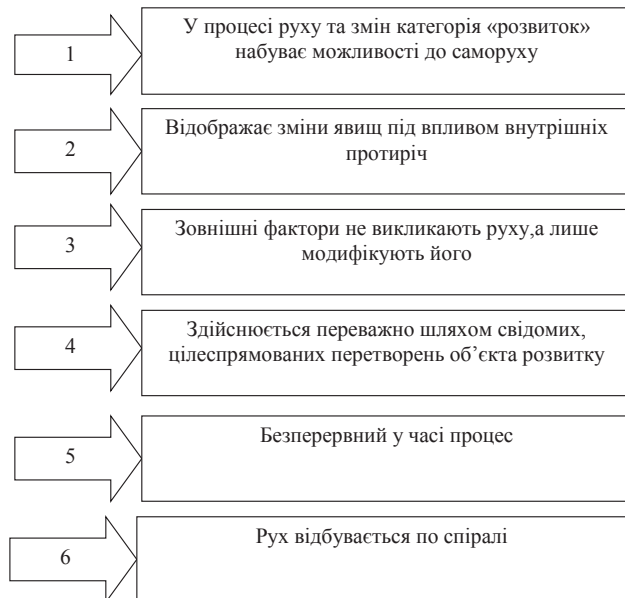

Рис. 1. Характеристики категорії «розвиток»

За термінологічним змістом, за видами та характеристиками категорія «розвиток» пов'язана із категорією «еволюція». Вони орієновані на забезпечення й досягнення більш якісного стану підприємствами. Водночас їх необхідно розрізняти, оскільки поняття «розвиток» є більш широким, а еволюція визначає тільки один з типів розвитку, а саме певні трансформації або зміни.

В наявному вітчизняному законодавстві визначається поняття сталого розвитку. Зокрема, відповідно до Постанови Верховної Ради України «Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів» від 24 грудня 1999 року № 1359-XIV сталий розвиток населених пунктів визначається як соціально, економічно і екологічно збалансований розвиток міських і сільських поселень, спрямований на створення їх економічного потенціалу, повноцінного життєвого середовища для сучасного та наступних поколінь на основі раціонального використання ресурсів (природних, трудових, виробничих, науково-технічних, інтелектуальних тощо), технологічного переоснащення і реструктуризації підприємств, удосконалення соціальної, виробничої, транспортної, комунікаційно-

інформаційної, інженерної, екологічної інфраструктури, поліпшення умов проживання, відпочинку та оздоровлення, збереження та збагачення біологічного різноманіття та культурної спадщини [7].

Крім того, згідно з цим нормативно-правовим документом визначені проблеми сталого розвитку населених пунктів, які обумовлені диспропорціями і дисбалансами, що виникають й поглиблюються у сфері житлово-комунального господарства:

- погіршуються стан житлово-комунального господарства, санітарно-гігієнічна та епідеміологічна ситуація, особливо у великих містах;
- зменшуються обсяги капітальних вкладень в розвиток населених пунктів і житлове будівництво, введення в експлуатацію нових та відремонтованих жилих будинків; показник середньої забезпеченості житлом в Україні у 2–2,5 рази менший, ніж у західноєвропейських країнах;
- спостерігається тенденція збільшення загальної площі територій населених пунктів;
- майже четверта частина інженерних мереж і комунікацій перебуває в незадовільному стані;
- недосконалість промислових технологій, систем землекористування, невідповідність потребам виробництва екологічної інфраструктури, систем вилучення, переробки і знешкодження відходів, відсутність зворотного водоспоживання на промислових підприємствах, зношення інженерної інфраструктури призводять до значного забруднення атмосферного повітря, водних і земельних ресурсів, погіршення загального санітарно-гігієнічного стану та екологічної ситуації не тільки суходолу, але й Чорного і Азовського морів;
- нестабільність соціально-економічних умов у державі на перехідному етапі, відсутність науково обґрунтованої, чітко визначеної стратегії її сталого розвитку, ефективного реформування економіки та її державного регулювання, недосконалість законодавчого і нормативного забезпечення формування, адекватного умовам ринку фінансового, правового, інформаційно-комунікаційного простору, недосконалість правових, організаційних, економічних засад діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб щодо формування повноцінного життєвого середовища.

Крім того, сталий соціально-економічний розвиток України визначається як сукупність духовних, соціальних, економічних, політичних процесів, що розгортаються в суспільстві з метою досягнення гармонійного розвитку людини, суспільства, економіки та навколишнього середовища [10]. Більш того, новою парадигмою розвитку українського суспільства, яка є узгодженою з більшістю країн світу, розглядається парадигма сталого розвитку, яку доцільно розуміти не лише в контексті зміни стосунків людини і природи задля розширення можливостей економічного зростання, але й як скоординовану глобальну стратегію виживання людства, орієнтовану на збереження і відновлення природних спільнот у масштабах, необхідних для повернення до меж господарської місткості біосфери [10].

Сталий розвиток як категорія визначається також з позиції гармонізації продуктивних сил, задоволення потреб місцевої громади, забезпечення збереження навколишнього середовища, забезпечення реалізації всіх потенціалів. У контексті визначення поняття «сталий розвиток» деякі вчені характеризують його як обумовлений впливом факторів внутрішнього і зовнішнього середовища та таких, що характеризується збільшенням його потенціалу, попиту на

продукцію, масштабу діяльності, можливістю забезпечити безперервний процес виробництва та зберегти платоспроможність протягом тривалого періоду часу процес змін, які трапляються у функціонуванні підприємства [5]. М. Згуровський визначає поняття «сталий розвиток» як процес розвитку держави на основі узгодження і гармонізації екологічної, соціальної та економічної складових з метою задоволення потреб сучасних і майбутніх поколінь [6].

При цьому поняття сталого розвитку в сучасній економічній науці має досить суперечливий характер. Воно виникло внаслідок помилок, пов'язаних із певним перекладом цього поняття. Так, оригінальне словосполучення «sustainable development» (англ.) дослівно перекладається як «підтриманий розвиток», що має не таке визначення, як «сталий розвиток». Більш того, термін «sustainability» характеризує стан стійкості або рівноваги, що суперечить сутності поняття «розвиток». Виникають протиріччя, пов'язані із самими словосполученням. Зокрема, «сталий» або «стійкий» характеризує наявність певної рівноваги, натомість розвиток визначається постійними трансформаціями системи та її переходу від одного стану до іншого.

Отже, з урахуванням вищезазначеного використання терміна «сталий розвиток» є недоцільним і негативно впливає на категоріальний базис самого поняття «розвиток», що особливо проявляється на регіональному рівні.

В сучасних наукових дослідженнях обґрунтовується поняття організаційного розвитку. Зокрема, Ф. Хміль визначає його як довготермінову роботу в організації щодо удосконалення процесів вирішення проблем і оновлення та характеризує постійні трансформації [1]. Поряд з представленим визначенням О. Коршунова фокусує увагу на процес формування, накопичення та використання стратегічних здатностей з метою забезпечення зовнішньої адаптації та внутрішньої інтеграції підприємства на ринках праці, капіталу та товарів відповідно до інтересів різних груп суб'єктів ринку [3]. Більш того, вона відзначає, що розвиток приводить не тільки до кількісного зростання організації, але й до значних якісних змін, що дасть змогу зміцнити потенціал підприємства на основі формування нових здібностей.

Висновки. Отже, розвиток підприємств житлово-комунального господарства в процесі розроблення й реалізації відповідної стратегії доцільно визначати як комплексний процес, що приводить до зростання показників їх функціонування, які дадуть змогу досягти нового стану для збільшення рівня якості наданих житлово-комунальних послуг та життєдіяльності населення. Таке визначення відобразить

не тільки наукове тлумачення, але й законодавче, оскільки представляє процес з позиції комплексу заходів, які спрямовані на досягнення сталого розвитку регіонів шляхом поєднання економічних, соціальних та екологічних інтересів на загальнодержавному та регіональному рівнях, максимально ефективного використання потенціалу регіонів в інтересах їх жителів та держави загалом. При цьому визначені такі принципи розвитку житлово-комунального господарства на регіональному рівні: забезпечення сталого функціонування і динамічного розвитку сфери житлово-комунального господарства; удосконалення системи управління житлово-комунальним господарством; стимулювання інвестиційної діяльності у сфері житлово-комунального господарства; пріоритетність інноваційного розвитку в життєзабезпеченні населених пунктів, сприяння науково-технічному прогресу у сфері житлово-комунального господарства; відповідальність органів місцевого самоврядування за ефективне використання майна територіальної громади та забезпечення населення житлово-комунальними послугами відповідно до державних соціальних стандартів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Шубравська О. Сталый економічний розвиток: поняття і напрямки дослідження / О. Шубравська // Економіка України. – 2005. – № 1. – С. 42.
2. Feurer R. Розробка стратегії: минуле, сучасність та майбутнє / R. Feurer, K. Chaharbaghi [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.management.com.ua/strategy/str004.html>.
3. Коротков Э. Концепция менеджмента / Э. Коротков. – М.: Дека, 1997. – 304 с.
4. Кринська Л. Системний підхід до побудови моделі розвитку регіонів / Л. Кринська // Культура народів Причорномор'я. – 2004. – № 55. – С. 101.
5. Шевчук В. Динаміка показників виконання завдань реформування ЖКГ: ретроспектива, недоліки та позитивний досвід / В. Шевчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=147>.
6. Положення про територіальний орган Державної житлово-комунальної інспекції у Харківській області: Наказ Державної житлово-комунальної інспекції від 23 квітня 2009 року № 32.
7. Управление развитием предприятия: [монография] / [Н. Афанасьев, В. Рогожин, В. Рудыка]. – Х.: ИД «ИНЖЭК», 2003. – 184 с.
8. Акофф Р. Акофф о менеджменте / Р. Акофф; пер. с англ. – СПб.: Питер, 2002. – 448 с.
9. Долішній М. Регіональна політика на рубежі ХХ – ХХІ століть: Нові пріоритети: [монографія] / М. Долішній. – К.: Наук. думка, 2006. – 512 с.
10. Порядок визначення виконавця житлово-комунальних послуг у житловому фонді / Наказ Держжитлокомунгоспу від 25 квітня 2005 року № 60 // Офіційний сайт Міністерства з питань житлово-комунального господарства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.minjkg.gov.ua.